

РЕАБИЛИТАЦИЯ НА ЧУВСТВЕНАТА
ЛЮБОВ В ЕПОХАТА
НА НЕМСКИЯ РОМАНТИЗЪМ

Деница Узунова

REHABILITATION OF SENSUAL
LOVE IN THE AGE OF
GERMAN ROMANTICISM

Denitsa Uzunova

Abstract. The article presents some characteristics of German Romanticism as intellectual movement in philosophy and literature. The focus is on the image of love in this period, marriage, women's education. One of the most important elements in the philosophy of love is turning to the culture of sensuality. For romantics love is the creative base of existence.

Key words: German romanticism, sensual love, women, ideal, marriage, women's education.

Философията на романтизма е обект на изследване от различни области в хуманитаристиката. Романтизмът е сложно културно-историческо явление, което предизвиква интерес с характерните за него социални нагласи, цели и преди всичко със стремежите, идеалите на своите представители – отразени в техните литературни, художествени и философски произведения, които и до днес са запазили своята висока стойност.

По отношение на философията влияние върху формиране на движението оказва немският идеализъм на Фихте и Шелинг, които превръщат Йена в център на немския романтизъм. За самия Шелинг времето, прекарано в Йена, е важно и в личен план. Там той се среща с Каролина Шлегел (тогава съпруга на Аугуст Шлегел), една от най-значимите жени в немския романтизъм, и сключва брак с нея през 1803 г. Самата Каролина се превръща във вдъхновителка и муза за представителите на романтизма. Йенският романтизъм е

само първата фаза от развитието на течението и обхваща периода от 1798 до 1804 г. Свързва се с групата мислители, която се сформира около братята Фридрих и Аугуст Шлегел, по-късно станали известни като *Йенски кръг*. Ранното немско влияние обаче идва от Йохан-Волфганг фон Гьоте и неговия роман *Страданията на младия Вертер*.

Романтизмът заедно с класицизма и реализма се развива в периода на Немското просвещение и има за свой предвестник появилото се тогава движение в литературата, познато като *Буря и натиск*, или *epochата на гения*. Още тогава се забелязва съпротивата срещу преклонението пред разума и издигането му в култ. На преден план се поставят чувствата, копнежите, силните емоции, терзанията на измъчената душа, любовта. Течението представлява протест срещу отчуждаващата и разрушаващата човешката личност действителност и същевременно стремеж към възвишеното, идеалното. Противопоставя се на масовото съзнание, в което висшите духовни ценности остават на заден план (Uzunova 2017: 336).

Философията на романтизма възниква в период на разцвет на немския идеализъм и е изключително повлияна от него, но не е изгубила своето самостоятелно значение като система от философски възгледи. Особено място в нея заема темата за любовта.

Любовта е творческата основа на битието. На тази тема са посветени едни от най-емблематичните за периода произведения. Поставя се акцент не само върху идеалната, възвишена любов, но и върху нейната чувствена страна. Именно тук може да бъде проследен модел за тълкуване и разбиране на чувствената любов и жената, който е предопределен от историята и развитието на човешките взаимоотношения. През Средновековието любовта проявява себе си най-ярко в преклонението пред *Дамата на сърцето*, а по-късно, през Ренесанса – в култа към тялото. Тези парадигми са преосмислени от немския романтизъм, като до голяма степен биват синтезирани.

В романтичната концепция физическото привличане стои в основата на обожанието на жената, което като идея се доближава до преклонението на рицаря към „*Дамата на сърцето*“. Романтиците се обръщат назад към миналото и се опитват да възродят

средновековния идеал за истинската любов. Отново се възпроизвежда рицарският модел на възхищение и защита на любимата. За куртоазната любов и дворцовата лирика е характерен определен тип отношение към жената, утвърждават се определени правила на поведение между мъжа и жената, които се приемат за официални. В епохата на немския романтизъм тези правила са преосмислени, изгражда се нова представа за взаимоотношенията между влюбените, за любовта и брака.

Връзката на романтичната култура със средновековната се забелязва и в стремежа да се съединят в едно любов и религия. Романтиците идеализират любовта, като се наблюдават нюанси дори на религиозно възвисяване. Движението се характеризира и с определена специфичност в това отношение. За разлика от представата за любовта през Средновековието, където акцентът се поставя преди всичко върху религията, то при романтиците се забелязва и нещо ново – стремеж към сетивна наслада, хедонизъм. Тук любовта няма двойствен характер. Напротив, тя съдържа в себе си всичко. Съществува свещена любов, като се утвърждава и значимостта на чувствената култура. По този начин любовта се превръща в пресечната точка, връзката между телесния и духовния свят.

Реабилитация на чувствената любов при романтиците се осъществява под влияние на средновековната дворцова култура. Постепенно в романтичната култура се установява нова представа за идеалния облик на мъжа и жената и техните взаимоотношения. Сексуалната страст не се свежда само до физическото привличане. Благодарение на култа към *Дамата на сърцето* физическото привличане се изпълва с по-сложно психологическо съдържание, то се превръща и в основен елемент на признаване на духовното достойнство на партньорите. Всеки един от тях се стреми към самоусъвършенстване в името на другия. Налице е това, което наричаме любов в истинския смисъл на думата. Ражда идеята за романтичната любов. Тя е възвишена по своята същност. Поезията, литературата създават култ към любовта като към мистична ценност, която се издига над всички останали. Романтиците успяват да реабилитират чувствената любов със всичките ѝ страсти и преживявания, като я превръщат в смисъл на човешкия живот.

Най-ясна представа за отношенията между мъжа и жената и за порядките на дворцовата култура добиваме от трактата на Андреас Капелан *Изкуството на куртоазната любов*. В него той описва принципите на истинската любов, като същевременно представя отношението към любовта в средновековната дворцова култура: *В основата на истинската любов е любовното влечение, искрената страст и взаимност на чувствата* (Capellanus 1960: 184). Авторът дава напътствия, които би следвало всеки рицар да познава: *Бракът не е извинение за липсата на любов, Този, който не ревнува – не обича, Любовта не може да бъде насочена към двама, Истинската любов е копнеж само по една жена, Лесното завоюване на любовта я прави по-малко ценна, Човекът трябва да бъде достоен за любов, най-важното качество е доблестта, любовта трябва да бъде лишена от личен интерес, в интимно отношение безмерното сладострастие погубва любовта* (Capellanus 1960: 185). В текста Капелан различава две форми на любовта – *amour purus* (чиста любов) и *amour mixtus* (плътска любов). В основата на първата стои преклонението, възхищението пред другия, тя е натоварена с по-целомъдрен и платоничен смисъл, докато във втората форма на любовта са налице сетивната наслада, желанието, физическото привличане (Capellanus 1960: 190). За автора това са две страни на едно и също чувство, но съдейки по неговото желание да вкара любовта в някакви рамки, за предпочитане е “*amour purus*”, когато по-голямо значение има не физическият контакт, а неудовлетвореното желание, което усилва чувството на любов. Неосъществената, нереализираната любов прави чувството по-силно и му придава възвишен характер. Тези две измерения на любовта, събрани в едно цяло, са доразвити в концепциите на представителите на немския романтизъм. При тях се откроява още един нюанс, който е от особено значение за времето, в което творят – ролята на жената в обществото.

Темата за любовта и образът на жената в миналото, а и днес, неизбежно поставят въпроса за равенството между половете. Според романтиците истинската любов е възможна само към *равен*. Тази идея е застъпена в романа на Шлегел *Луцинде*. Такова равенство, според Хегел обаче, е невъзможно в реалния живот. Във *Философия*

на правото Хегел дори критикува възгледите на Шлегел, изложени в *Луцинде*, че същността на брака не е в брачната церемония, а в чувството на любов между две пълноценни и равноправни личности. Само любовта дава морален статус на брака. Обраното е невъзможно. По отношение на романа Хегел заявява: *Сетивното отдаване там се представя като изискващо за доказателството на свободата и дълбочината на любовта – аргументация, която не е чужда на прелъстителите. Обаче за отношението между мъжа и жената следва да се отбележи, че в телесното отдаване девойката жертва своята чест, какъвто не е случаят с мъжа, който има и друго поле за нравствена дейност освен семейството. Предназначението на девойката се състои съществено само в брачното отношение; следователно изискването е любовта да придобие формата на брака и различните моменти, които се съдържат в любовта, наистина да получат своето разумно отношение един към друг (Хегел 2001: 242).*

Немският идеализъм дава своя принос в лицето на Кант и Хегел, които посочват брака като моралната основа на любовта. Романтиците, от своя страна, разглеждат любовта като морална и духовна съвместимост, без която щастливият брак е невъзможен. Според Шлегел тези, които се стремят към връзка за цял живот, няма да пожелаят да виждат до себе си повтарящо се съществуване на собственото им аз, а по-скоро ще се стремят към завършеност. За романтичната любов бракът не е критерий за пълнота на нравственото чувство. Теорията на романтичната любов е основана на вечното търсене на съвършенството.

Вижданията на романтиците често се разминават с традиционния морал. Свидетелство за това е философският роман на Фридрих Шлегел *Луцинде*. Романът няма успех сред своите съвременници. Точно обратното, той е остро критикуван. Оценен е като *брилянтно безсрамие, еротична безвкусица, скука и отвращение, удивление и презрение, срам и печал (Walzel 1965: 85)*. *Луцинде* е едно от най-скандалните произведения за времето си, което предизвиква обвинения в аморализъм и безнравственост, от една страна, от друга – то се тълкува като религия на любовта. Шлегел интерпретира сексуалната любов като средство за пречистване и духовност, прида-

вайки ѝ религиозно значение. Критиците осъждат преди всичко откровеността на автора при описанието на най-съкровени отношения и емоции.

В *Луцинде* се поставя въпросът за мястото на жената в обществото и семейството, за отношението към любовта и брака. В тази връзка един от най-важните елементи във философията на любовта е обръщането към културата на чувствеността, която според романтиците винаги е оставала на втори план.

Тенденцията към еманципация на жените в семейството и в обществото достига своята връхна точка във философските възгледи на Шлегел. Неговите размишления върху равенството между половете са изразени в романа особено ярко. Философията на романтиците показва, че мъжът може да открие хармония в своето съществуване само в любовта към една жена. Героят от философския роман на Фридрих Шлегел намира в жената и ласкава любовница, и най-добър приятел. В този роман се утвърждават нови норми на отношения между хората – любов и приятелство – изключва се всяко потискане на личността, провъзгласяват се равенството и взаимното уважение, взаимното разбиране и подкрепата между мъжа и жената. Романтиците коренно променят представата за морално и неморално. Любовта прави брака морален, а не обратното – това е тезата, която защитава Фридрих Шлегел в *Луцинде*. На брака като морален и социален статус се противопоставя фаталната, несподелена любов. Фридрих Шлегел се надява, че ще дойде време, когато бракът ще бъде брак само и единствено по силата на любовта, ще бъде свободен съюз между свободни личности. Той иска да промени представата за жената. Тя не е безплътна светица, но не е и само плът. Истинският брак поражда смислен живот.

Сред всички негови съвременници романът на Фридрих Шлегел бива разбран и защитен единствено от проповедника Шлайермахер. Той подчертава, че именно любовта е тази, която прави производението религиозно и нравствено (Schleiermacher 1835: 80). В своето изследване *Немският романтизъм* Оскар Валзел посочва: *За Шлейермахер бракът е нещо свещено; той би се отказал от съществуващия брак само за да го размени за нещо по-добро. „Луцинде“ на Фридрих Шлегел има точно същата гледна точка.*

*Шлегел се присмива на прелюбодеянието и презира мъжете, които виждат в жените само тяхната женственост и жените, които измерват мъжете само с техните естествени характеристики. Предпоставка за истинския брак е вечната любов (Walzel 1965: 80–81). Шлейермахер е единственият, който разбира истинската цел на работата, а именно да промени подчиненото положение на жените. Интересно е, че всъщност атаките, които романът *Луцинде* понася, са насочени предимно към художественото му представяне и анализа на любовта, не толкова към концепцията му за брака, тя остава неразбрана.*

Романът представя брака като средство за постигане на завършеност и щастие. Целта на книгата е да хвърли светлина върху любовта във всичките ѝ фази.

Романтизмът възприема идеята за равенство от Просвещението – равноправието е заложено в самата природа на човека, а обществото само е изкривило естествените отношения между половете. Романтиците се обявяват за равенство във всяко отношение и това равенство стои в основата на междуличностните отношения. Романтичната концепция за любовта дава възможност да се съчетаят духовното и чувственото. Шлайермахер заявява: *В единството на тялото и душата е цялата тайна* (Schleiermacher 1835: 82).

Любовта в смисъла, който намираме в *Луцинде* предполага духовното извисяване на жената. Жената трябва да се доближи духовно до мъжа, за да бъде тяхната връзка пълноценна: *Не бива ролята на жената да се ограничава само до домашната работа, отглеждането и възпитаването на децата* (Стоянова-Енчева 2015: 120). Затова жените трябва да се образуват наравно с мъжете. Това стои в основата на любовта според концепцията на романтиците. До този момент се обръща значително по-малко внимание на образованието на жените от това на мъжете. Разбира се, това не е случайно. Отношението към жените е резултат от изградената ценностна система на дадено общество. Ценностите, макар и някои от тях да имат твърде условен характер, са продукт не само на индивидуалния опит на човека, а най-вече на културата (Ivanova 2017: 298). В тази връзка е важно да отбележим, че точно образованието е инструмент на социалната промяна. То стои в основата на всички измерения на

националния живот (Бузов 2018: 454). В епохата на Просвещението акцентът при образованието на жените е преди всичко върху това как трябва да изглеждат и как да се държат. Те биват обучавани в изкуството на танца, рисуването, шиенето, но не са запознати с историята, политиката, икономиката и т.н. Жените са обучавани как да си намерят добри съпрузи и как да се държат в обществото, а не как да мислят. Вниманието е насочено предимно към тялото, а не към ума. Тезата на романтиците е, че без подходящо образование жената е само обвивка, женската чувствителност е фалшива. Ако женското образование се свежда само до външната обвивка, до поведението, то това би могло да се превърне в заплаха за брака, а не обратното. Красотата и страстта не са достатъчно стабилна основа за добрия брак. Образованието трябва да развива съзнанието на жените, за да се изпълнят взаимоотношенията с по-дълбок смисъл и за да бъдат равноправни партньори в брака.

Темата за равенството между половете в периода на немския романтизъм е от особено значение и заради факта, че силно влияние придобиват жените представители на Йенския кръг – Каролина Шлегел, Доротея Фейт, Бетина фон Арним. Най-силно влияние сред тях придобива Каролина. Домът на Каролина и Аугуст Шлегел се превръща в място за срещи на литератори, поети, философи, като Новалис, Фихте, Хегел, Шилер и Шелинг. Каролина е приемана за сърцето на ранния немски романтизъм. Тя е особено забележителна с помощта, която оказва на Шлегел в неговите преводи на произведения на Шекспир. От свое име публикува само някои критични рецензии. Не е оставила никакво литературно творчество, не е писала стихове или проза, не създава собствена философска система, но въпреки това, около нейната личност се формира култ. Тя е считана за невяротен феномен в културата и живота, който изисква да бъде тълкуван (Берковский 1973: 23). Ключова фигура за немския романтизъм е и Доротея фон Шлегел. Дъщеря на Менделсон и съпруга на Фридрих Шлегел, през целия си живот тя е заобиколена от поети, критици, музиканти, романисти. Произведението на Шлегел *Луцинде* се разглежда като разказ за тяхната любовна връзка, с което предизвиква скандал в немските литературни среди. Това е изключително модерен роман по отношение на неговата философска насоченост. Глав-

ните герои – Юлий и Луцинде – са изградени на база личностите, на самия Фридрих Шлегел и Доротея Фейт, която Шлегел среща през 1797 и се жени през 1804 г. Въпреки всичко Луцинде не е литературен портрет на Доротея Фейт. Героинята е представена като типичен пример за своя пол и не на последно място тя олицетворява идеала, свършената жена за Юлий. Освен като вдъхновителка на едно от най-значимите произведения от този период Доротея Фейт (по-късно Шлегел) става популярна и като автор на романа *Флорентин*, който първоначално, през 1801 г. е публикуван анонимно от Шлегел. И не на последно място – друга изключителна личност, повлияла на възгледите на немските романтици, е Бетина фон Арним. Тя остава в историята не само със своите произведения, но и с ексцентричната личност, която те отразяват. Трите ѝ най-известни творби всъщност пресъздават нейната кореспонденция със самия Йохан-Волфганг фон Гьоте.

Именно Йенският кръг поставя началото на промяната в начина на възприемане на жената, като чрез специфичния си светоглед въздига жената до небивали висоти. Докато в предходните епохи високият статус на жената е свързан или с нейната политическа власт, влиянието и в живота на мъжа, с безпрецедентната вълна от женско творчество и др., то в епохата на романтизма жената се възприема като равноправен член на обществото, способна да твори наравно с мъжете (Uzunova 2017: 344). Романтичната атмосфера, наситена с идеи за личната свобода, създава предпоставките за промяна в положението на жената в обществото, тъй като равенството е логично продължение на аргумента за свободата. Ако свободата е естествено човешко право, то тя трябва да се отнася и за жените, за да бъде истина. Въпреки, че много от тези въпроси остават нерешени, те задават нов курс на мислене. В това отношение най-важното място е отредено на *Йенския кръг* на романтиците.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

1. **Берковский 1973:** Берковский, Н. *Романтизм в Германии*. Ленинград. // **Berkovskiy 1973:** Berkovskiy, N. *Romantizm v Germanii*. Leningrad.
2. **Бузов 2018:** Бузов, В. Ранномодерните университети като интелектуална институция. *Философията и развитието на обществото*. Библиотека

„Диоген“. Том 26 (2), В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 441–456. // **Buzov 2018**: Buzov, V. Rannomodernite universiteti kato intelektualna institutsia. *Filosofiatata i razvitiето na obstestvoto. Biblioteka “Diogen”*. Том 26 (2), V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril iMetodiy”, s. 441–456.

3. **Дмитриев 1975**: Дмитриев, А. *Проблемы йенского романтизма*. Москва. // **Dmitriev 1975**: Dmitriev, A. *Problemyu yenskogo romantizma*. Moskva.

4. **Стоянова-Енчева 2015**: Стоянова-Енчева, О. Жената в Арабската пролет. *Международен журнал „Перспективи“*, бр. 1, София, с. 119–127. // **Stoyanova-Encheva 2015**: Stoyanova-Encheva, O. Zhenata v Arabskata prolet. *Mezhdunaroden zhurnal “Perspektivi”*, br. 1, Sofia, s. 119–127.

5. **Хегел 2018**: Хегел, Г.-В.-Фр. *Философия на правото*. Колекция „Тезаурус“. София: Изток–Запад. // **Hegel 2018**: Hegel, G.-V.-Fr. *Filosofia na pravoto*. Kolektsia “Tezaurus”. Sofia: Iztok–Zapad.

6. **Capellanus 1960**: Capellanus, A. *The Art of Courtly Love*. New York.

7. **Ivanova 2017**: Ivanova, A. *Critical Thinking in Intercultural Context*. *Book Series “New Challenges to Security and Development of the Balkans”*. Vol. 4. Veliko Tarnovo: Ivis, pp. 294–299.

8. **Schlegel 1907**: Schlegel, Fr. Lucinde. Jena.

9. **Schleiermacher 1835**: Schleiermacher, Fr. *Vertraute Briefe über die Lucinde*. Hamburg.

10. **Uzunova 2017**: Uzunova, D. *The Image of the Woman and Love in the Context of German Romanticism*. *Book Series “New Challenges to Security and Development of the Balkans”*. Vol. 4, Veliko Tarnovo: Ivis, pp. 336–344.

11. **Walzel 1965**: Walzel, O. *German romanticism*. New York.